ІДЕЯ ВІЧНОСТІ ПРИРОДНОГО УНІВЕРСУМА У ЦИКЛІ М.ЧЕРНЯВСЬКОГО «КРИМ»

Л.Д.Корівчак, Херсонський державний університет

У статті досліджено особливості світогляду М.Чернявського, на прикладі поетичного циклу «Крим» проаналізовано натуралістичність мислення поета: обожнення світу природи, відчуття людиною себе як частини Всесвіту.

Ключові слова: божественність природи, індивід як частина Всесвіту, пізнання природи – розкриття в людині її моральних якостей.

Упродовж усього творчого життя М.Чернявський цікавився питаннями буття людини в суспільстві, в природі, розвитку її духовного світу. Беручи активну участь у літературно-громадському житті кінця XIX – початку XX ст., поет знайомився як з вітчизняними, так і з зарубіжними філософськими теоріями.

Критики, характеризуючи творчість поета загалом, звертали увагу лише на окремі філософські питання у його віршах.

Так, М.Плевако характеризує творчість М.Чернявського як вираження "власне письменницького я", що спрямоване на пошуки "гармонії буття": "І вся літературна діяльність його – то є оте шукання [7, с. 240-241]". За спостереженням Н.Шумило, "вроджену схильність М.Чернявського до філософських розмірковувань живили ідеї, що приходили з Європи, - Ф.Ніцше, А.Шопенгауер, Г.Спенсер, З.Фрейд [14, с.9]". Дослідниця не заперечує впливу спенсерівської теорії на світогляд митця, але трактує невіру М.Чернявського в натовп насамперед як вияв його власного досвіду. Б.Кравців так характеризував філософську позицію поета: "Світогляд його наскрізь ідеалістичний, без будь-якої осуги модного в той час позитивізму і матеріалізму [4, с. 448]". Т.Громова і Н.Чухонцева зазначають: "....Чернявський захоплювався то революційно-демократичними та народницькими ідеями, то толстовством, то іншими новітніми і давніми філософськими вченнями. Притаманний неоромантичному світовідчуттю максималізм поєднувався у його душі з "толстовським" неприйняттям насильства як засобу "вдосконалення" суспільства [2, с. 3]". На думку І.Немченка, "вже ранні вірші М.Чернявського свідчать про його нахил до щирої сповідальності, осмислення свого духовного світу і людського єства взагалі, пошуків відповідей на найнесподіваніші питання, які ставить життя [3, с. 7]".

Сам М.Чернявський, порівнюючи свої погляди зі світоглядом Б.Грінченка, стверджував: "Коли мою позицію можна було назвати спіритуалістичною, то його – матеріалістичною", "Я не вважав себе й не вважаю за містика в звичайному значінні цього слова, а почуваю себе скоріше справжнім реалістом. Але почуття начала містичного не чужі душі моїй... [11, с. 327]". На сьогодні немає окремого дослідження присвяченого аналізу природи, Всесвіту як філософського явища у поезії М.Чернявського загалом і циклі «Крим» зокрема. Я.Голобородько звернув увагу

на цикл «Крим» як зразок еволюції поетичного стилю М.Чернявського. Дослідник акцентував на домінуванні мотиву подорожі у творах митця: «Світогляд подорожі є притаманним і мисленню самого поета, який завжди знаходився у пошуку незнанного, вищого, невідомого іншим» [1, 51-52]. Однак зазначений поетичний цикл не був предметом уваги науковців як зразок філософської лірики М.Чернявського. Тому метою нашого дослідження є виявлення особливостей світогляду поета, здійснення аналізу циклу «Крим», простеження впливу просторів Півдня на внутрішній світ ліричного героя як ознака спорідненості поглядів поета з теоріями вітчизняних мислителів.

Актуальність роботи полягає в тому, що філософські роздуми М.Чернявського яскраво розкривають пошуки індивідом кінця XIX-початку XX ст. шляхів морального вдосконалення, визначення свого призначення у Всесвіті і є суголосними із свідомістю сучасної особистості.

У центрі філософії М.Чернявського перебуває людина. Нагадаємо, що посилення суб'єктивного начала в ліриці є характерною рисою творчості поетів рубежу віків: Лесі Українки, Олександра Олеся, М.Вороного, Грицька Чупринки, поетів "Молодої Музи". М.Чернявський у своїх творах розкриває різні прояви духовного життя людини. Найбільше поет цінує в людині її багатий внутрішній світ. У спогадах про Бориса Грінченка "Кедр Ливана" він зазначав: "Мене в людині цікавить більше всього духовне життя її. Її світогляд, сама суть людини, так мовити б – душа душі її. ... Я завжди підходив до людей, які цікавили мене, і тепер підходжу з безмовним, але невідхильним питанням: хто ти такий, яка душа в тебе? [11, с.322]".

Ліричний суб'єкт поета черпає духовну наснагу з природи. Образи моря, степу, зірок, сонця ("Я прийшов до тебе, море...", "Заклик до моря", "На південь, до моря, я линув душею...", "Ой степе, мій степе...", "Як люблю піти весною...", "Після бурі", "Під зорями", "Непримітний і убогий", "Пісня ночі", "До сонця", "Гімн сонцю" та ін.) у ліриці М.Чернявського служать для розкриття внутрішнього світу автогероя. Характеризуючи твори М.Чернявського, І.Сивкова зазначає: "Одним із метамотивів його творчості, поетичної і прозової, є незмінне подивування, захват перед нерукотворним храмом природи. Це не просто "оспівування краси", а віддзеркалення глибокого переконання митця у софійності божественного світу, його глибинній гармонійності [8, с. 74]".

У поезії "Зимової ночі" М.Чернявський відтворив враження ліричного героя від споглядання нічних околиць Херсона:

Спав мирно в промінні Херсон безтурботний
На тихій горі.
Дніпро прозірною долиною слався,
Був тихий, мов сон.
І тишею ночі і я упивався,
І зір мілійон.
І чув я душею і землю, і воду,
Зір хор золотий;
І чув, що я з ними сполучений зроду
В юдолі земній [12, с. 67].

Краса нічних просторів, зоряного неба зачаровують ліричного героя. Як часточка Всесвіту він відчуває

нерозривний зв'язок з усіма його складовими. Мотив тиші в природі підсилюється у поезії М.Чернявського зоровим сприйняттям просторів, де панує спокій, нерухомість. Своєрідна "застиглість" навколо ліричного героя породжує в ньому відчуття духовної гармонії, спрямовує до філософських узагальнень.

Природа як нерукотворний храм постає у циклі М.Чернявського "Крим". Подібно до святих місць простори півдня вражають ліричного героя своєю красою, величчю. Як допитливий спостерігач автогерой фіксує найтонші зміни кольорового розмаїття, гру світла й тіні у мальовничих куточках Криму, що нагадують переливи мозаїк. Ясне, зелене, з сталі море, мутно-синій туман, димно-синій завій, бурно-перлові хвилі, бірюзові далі, золотий, із синьої муті місяць, рожево-сині гори, мутно-сіра скеля, синювато-біла мла – усі ці штрихи загальної картини півдня сприяють розкриттю "землі обітованої", "мрії вічності", "загубленого раю", яким постав для М.Чернявського Крим. Імпресіоністичні деталі у віршах циклу постійно посилюються образом світла, що вказує на чистоту, божественість природного універсума, з якого людина черпає пізнання, відчуття краси:

І я стояв
На шумній пристані й дивився,
Аж поки вщерть красою впився,
Всього у душу не забрав [13, с. 405].

Вплив природи на поета можна порівняти з душевним переживанням людини під час процесу богослужіння. Як зазначав св. Діонісій Ареопагіт, "все, що було в ній [людині] хаосом, - впорядковується, що було безформним, - набирає форм, і життя її... наповнюється світлом [10, с. 140]".

Гарно нам, любо на теплім піску,
Млостю солодкою скутім.
Луще і луще сріблясту луску
Місяць із синьої муті.
Тиша і спокій. У ніч отаку
Можна багато забути.
Можна далеко-далеко зайти
Шляхом пливучо-сріблястим,
Всі переходи життя перейти
Нетрями й лугом квітчастим... [13, с. 407]

Подібно до молитви, церковного мистецтва простори Криму навіюють ліричному герою спокій, внутрішню рівновагу.

Ідея храму в циклі "Крим" знаходить вираження і в своєрідному структуруванні, якого М.Чернявський надає природі півдня. У полі зору поета постійно перебувають об'єкти на позначення вертикального зрізу простору: гірський водоспад Суук-Су, ліванський кедр, кипариси, сосна. Часто у віршах виринає образ гори: гора у формі ведмедя Аю-Даг, гора за подобою тигра Чатир-Даг, Айя, Фарос, Ай-Петрі, гора, на яку намагається піднятись ліричний герой, скеля. Така увага автора до височини, масштабності вказує на сакралізацію просторів Криму у творчості М.Чернявського.

Іншою формою побудови простору Криму в однойменному циклі є відчуття поетом симетрії. М.Чернявський використав традиційний для свого стилю мотив віддзеркалення. Зоряне небо, місяць,

сонце ліричний герой поета найчастіше споглядає не прямо, а як відображення у воді.

...Те он море з сталі!
Море з сталі й срібла злите
І дзеркальні ріки,
Що течуть в нім розмаїто…[13, с. 407].

Таке своєрідне перенесення верхньої частини на низ служить М.Чернявському для зображення єдності простору, гармонії в ньому.

У циклі "Крим" ототожненню природи з храмом сприяє часте використання біблійних образів, застарілої лексики: іудей, земля обітована, осанна, персти, яса, рай, пеан, сага. Такий стильовий прийом дозволяє поетові вказати на значущість земного життя, красу, святість багатств природи.

Ідея вічності природного універсума виражена й за допомогою візії руху. Частини простору перебувають у постійному русі, взаємосполучаються і зливаються в незмінний "один акорд – красу просторів [13, с. 415]". Споглядання ліричним героєм території Криму викликає в ньому почуття зачарування, обожнення цього краю:

Отак сидів би і дивився,
Пив синій спокій і теплінь
І ввесь душею перелився
В оту безмежну далечінь [13, с. 415].

Враження суб'єкта М.Чернявського схожі до натурфілософії О.Гумбольдта, яку детально висвітлив, аналізуючи поезію Т.Шевченка, П.Демчук. Не виключено, що захоплення М.Чернявського творчістю Великого Кобзаря, а також наслідування її у ранній ліриці привело поета до розробок одного з напрямків пантеїзму – натурфілософії. "В простому наближенні людини до природи, в самім тільки вже вільному повітрі... лежить таємна сила, вплив природи радісний і благий, він зміцнює й освіжує стомленого Духа, заспокоює серце, що турботно зворушене в самій глибині своїй диким напором пристрастей [3, с. 188]". Чи не такі відчуття переживав ліричний герой М.Чернявського на лоні природи, коли намагався втекти від суєти суспільного буття? Поета приваблювала неосяжна далечінь, де почуваєш себе близько до Всесвітнього Великого Духу, де можна знайти спокій і гармонію.

Головним завданням своїх філософських розробок О.Гумбольдт ставив "обняти явища зовнішнього світу в їх загальному зв'язку, природу як ціле [3, с.187]".

У вірші "Грані світу" М.Чернявський акцентував гармонію, що панує у Всесвіті. Погляд поета охопив усі частини простору: море, поле і небо. Краса і впорядкованість природи, її безмежний простір зачаровують і викликають вибух емоцій:

Височінь то – необмежена!
Широчінь то – безбережна!
Глибочінь то – тьма страшенна... [13, с. 361].

Споглядання природи привносить у душу ліричного героя М.Чернявського відчуття гармонії, спокою, стає компенсацією почуттів, які були затрачені на протистояння суспільству. Характеризуючи значення пантеїстичних образів природи для модерних поетів, Л.Петрухіна зазначає: "Такі образи природи мали б виконувати терапевтичну роль, гоїти душевні рани

поетів, знімати з них тягар і біль роздвоєності в собі. Насамперед це виражалось у трактуванні світу натури і світу людини як рівних собі, як явищ того самого роду, залежних від тих самих чинників, тих самих прав, але не в дусі дарвіністського натуралізму, а в дусі поетичного пантеїзму [6, с. 173]". У віршах М.Чернявського "Благословляю вас, ліси і гори...", "Шумлять шовки зелених нив...", "Шумлять, натягнені мов струни...", "Як люблю піти весною..." простежуємо пантеїстичний характер його лірики.

У поезії "Шумлять шовки зелених нив..." автор зобразив картину гармонії ліричного героя з природою:

Стою – і все мені мов сниться:
І степ, і хмари ці, й я сам...
І я не знаю, що твориться:
Чи в храмі я?... Чи сам я храм?... [13, с. 358]

У поезії "Чим довше я живу на світі" поет відтворив роздуми ліричного героя над одвічним питанням людства: "Хто я такий і звідки я?". Відповідь на це питання приходить до суб'єкта поступово, з досвідом. За спостереженнями митця, природа і людина постають як одне ціле.

Природа й я – то є те саме:
Вона в мені і я у ній [13, с. 34].

М.Чернявський стверджує думку про вічність природи, яка не вмирає, а тільки переходить в інші форми згідно з теорією циклічності буття. Основне призначення поета він бачить в тому, щоб увіковічнити і відтворити ці зміни.

Переживання суб'єкта М.Чернявського щодо сенсу життя суголосні з почуттями героя лірики Г.Сковороди. У таких поезіях українського філософа, як "Не пойду в город богатый. Я буду на полях жить...", "Ах поля, поля зелены…", природа є не лише єдиним місцем утіхи, порятунку ліричного героя, а й сприяє духовному вдосконаленню людини. За філософією Г.Сковороди, природа постає єдиним і первинним началом всього сущого: "Вона називається натурою тому, що все, що виникає назовні чи народжується від таємних необмежених нею надр, як від всезагальної матері чрева, має миттєве своє начало. А оскільки ця мати, народжуючи, ні від кого не приймає, але сама собою народжує, називається і батьком, і началом, який не має ні початку, ні кінця, не залежить ні від місця, ні від часу [9, с. 329]".

Процес пізнання природи, за Г.Сковородою, сприяє розкриттю в людині її моральних якостей. Слідуючи поглядам Г.Сковороди, М.Чернявський найповніше в своїй ліриці розробляє три образи природи: моря, степу, неба. Таким чином поет намагається охопити всі частини Всесвіту (вода, земля, небо), щоб повніше розкрити процес пізнання світу ліричним "я". Кожна з цих стихій навіює героєві почуття впевненості в собі, внутрішньої сили, а отже, розкриває в ньому "живого бога". Г.Сковорода писав: "Хіба можеш відшукати рай поза Богом, а Бога поза душею твоєю? Щастя твоє і мир твій, і рай твій, і Бог твій всередині тебе... З природою жити і з Богом бути є теж саме... [9, с. 421]". Отже, у поглядах Г.Сковороди і М.Чернявського духовне і божественне постають як єдине ціле.

Лірика М.Чернявського має ідеалістичний характер. В основі поглядів письменника перебуває духовне вдосконалення людини. Саме внутрішній потенціал

окремої людини, вважає митець, дасть змогу створити гармонійне суспільство. Його ідеал – це духовно багата особистість.

М.Чернявський у своїх віршах розкрив кризові проблеми індивідуального існування кінця XIX – початку XX ст., роздуми над одвічними питаннями земного життя, що постають як своєрідний пошук шляхів подолання цієї кризи. Досягнення людиною гармонії буття, сенсу існування, на думку митця, стає можливим завдяки красі, впорядкованості, божественній суті природи. Неосяжність просторів Криму в однойменному циклі дають йому сили й впевненість у собі. Пантеїзм, натурфілософія у ліриці митця сягають своїм корінням ідей Г.Сковороди, О.Гумбольдта.

AN IDEA OF ETERNITY OF THE NATURAL UNIVERSUM IN THE POETIC CYCLE "CRIMEA" BY M.CHERNYAVSKY

L.D.Korivchak

The features of worldview of M. Chernyavsky are investigated in the article, on the example of poetic cycle "Crimea" naturalism of poet's thinking is analysed: deification of the world of nature, feeling a human being itself as part of Universe.

Keywords: deification of nature, individual as part of Universe, cognition of nature and its result – opening moral qualities of the human being.

ИДЕЯ ВЕЧНОСТИ ПРИРОДНОГО УНИВЕРСУУМА В ЦИКЛЕ М.ЧЕРНЯВСКОГО «КРЫМ»

Л.Д.Коривчак

В статье исследованы особенности мировоззрения М.Чернявського, на примере поэтического цикла "Крым" проанализирован натурализм мышления поэта: обожествление мира природы, ощущения человеком себя как части Вселенной.

Ключевые слова: божественность природы, индивид как часть Вселенной, познание природы - раскрытие в человеке его моральных качеств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Голобородько Я. Ю. Духовні пріоритети Миколи Чернявського // Голобородько Ярослав Юрійович. Хронологія слова: письменники українського півдня : навчальний посібник / Я. Ю. Голобородько – Херсон : Олді-плюс, 2001. – С. 27– 57.
2. Громова Т. М. До питання про еволюцію світогляду і творчого методу Миколи Чернявського / Т. М. Громова, Н. Д. Чухонцева // Микола Чернявський – письменник, громадський діяч, педагог : тези доповідей наукової конференції, [присвяченої 125-річчю від дня народження Миколи Федоровича Чернявського]. – Херсон : ХОБГ, 1993. – С. 3– 4.
3. Демчук П. Шевченко та його учителі філософії / Петро Демчук // Гарт : Літерат.-худ. та критичний журнал Всеукраїнської спілки пролетарських письменників. – 1931. – № 4 (квітень). – С. 169 – 193.

4. Кравців Б. Бій за Миколу Чернявського / Кравців Б. // Кравців Б. Зібрані твори : У 3 т. / Упор. Б. Бойчука. – К. : Наукова думка, 1994. – Т. 3. – С. 444 – 462.
5. Немченко І. В. “А мій дух – він буде жити...” (Земні і небесні терени поета-філософа Миколи Чернявського) / Іван Немченко // Микола Чернявський : Бібліографічні нариси. – Херсон : ХОУНБГ, 1998. – С. 5 – 17.
6. Петрухіна Л. Е. Образи природи як стани екзистенції у поезії (теоретичний аспект): дис. ... канд. філол. наук : 10.01.06. / Петрухіна Людмила Едуардівна – Львів, 2000. – 194 с.
7. Плевако М. Микола Чернявський (В тридцятилітній ювілей його літературної діяльності (1885-1925) / М. Плевако // Червоний шлях. – 1925. – № 11 – 12. – С.237 – 267.
8. Сивкова І. “Через нетрі безвір’я...” : Образ світу в малій прозі М. Чернявського / Сивкова Ірина // Вісник Черкаського державного ун-ту ім. Б. Хмельницького. Серія : Філологічні науки. – Черкаси, 2003. – Вип. 47. – С. 71 – 78.
9. Сковорода Г. С. Вірші. Пісні. Байки. Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи / Сковорода Г. С. / [Вступ. стаття, упоряд. і прим. І.В.Іваньо; Ред. тому В. І. Шинкарук]. – К. : Наукова думка, 1983. – 544 с.
10. Успенский Л. Богословие. Иконы православной церкви. – М. : Изд-во западно-европ.экзархате Московский патриархат, 1996. – 474 с.
11. Чернявський М. Ф. Кедр Ливана : Спогади про Б. Грінченка / М.Чернявський – Херсон : Вид-во Кооперат. т-ва “Укр. книгарня”, 1920. – 36с.
12. Чернявський М. Ф. Твори : У 10 т. / М. Чернявський – Харків : Рух, 1931. Т. 10. Поміж безоднями (1914–1928). Поезії. – 208 с.
13. Чернявський М. Ф. Твори : У 2 т. / М. Чернявський – К. : Дніпро, 1966. Т. 1. Оригінальні поезії. Переклади. – 514 с.
14. Шумило Н. Микола Чернявський (1863-1938) / Н. Шумило // Гроно нездоланих співців : Літературні портрети українських письменників ХХ сторіччя, твори яких увійшли до оновлених шкільних програм. – К. : Основи, 1997. – С. 5 – 16.

Відомості про автора

Корівчак Людмила Денисівна, кандидат філологічних наук, Херсонський державний університет, Інститут філології та журналістики, викладач.

М.Херсон, вул.40 років Жовтня, 27

Телефон: 0668479317

ІДЕЯ ВІЧНОСТІ ПРИРОДНОГО УНІВЕРСУМА У ЦИКЛІ М.ЧЕРНЯВСЬКОГО «КРИМ»

Л.Д.Корівчак

У статті досліджено особливості світогляду М.Чернявського, на прикладі поетичного циклу «Крим» проаналізовано натуралістичність мислення поета: обожнення світу природи, відчуття людиною себе як частини Всесвіту.

Ключові слова: божественність природи, індивід як частина Всесвіту, пізнання природи – розкриття в людині її моральних якостей.

AN IDEA OF ETERNITY OF THE NATURAL UNIVERSUM IN THE POETIC CYCLE "CRIMEA" BY M.CHERNYAVSKY

L.D.Korivchak

The features of worldview of M. Chernyavsky are investigated in the article, on the example of poetic cycle "Crimea" naturalism of poet's thinking is analysed: deification of the world of nature, feeling a human being itself as part of Universe.

Keywords: deification of nature, individual as part of Universe, cognition of nature and its result – opening moral qualities of the human being.

ИДЕЯ ВЕЧНОСТИ ПРИРОДНОГО УНИВЕРСУУМА В ЦИКЛЕ М.ЧЕРНЯВСКОГО «КРЫМ»

Л.Д.Коривчак

В статье исследованы особенности мировоззрения М.Чернявського, на примере поэтического цикла "Крым" проанализирован натурализм мышление поэта : обожествление мира природы, ощущения человеком себя как части Вселенной.

Ключевые слова: божественность природы, индивид как часть Вселенной, познания природы - раскрытие в человеке его моральных качеств.

Корівчак Л.Д. Ідея вічності природного універсума у циклі М.Чернявського «Крим»// Філологічні трактати. Науковий журнал. – Том 5. – №1. – С. 10-15 (м. Суми)